شاخص‌های جامعه سالم از منظر قرآن، راهبردهای ارتقاء سلامت

حجة الاسلام و المسلمین دکتر محمدرضا جواهری*

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه فردوسی مشهد، مسئول نهاد و مدیرگروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه

چکیده

زمینه و هدف: در موضوع قرآن پژوهی و طب، بررسی شاخص‌های جامعه سالم برای ارتقاء سلامت روحی وجسمی، معنوی و مادی، باطنی و ظاهری فرد و جامعه ضرورت دارد؛ زیرا تربیت انسان سالم و عینیت یافتن جامعه سالم هدف از نزول قرآن است. شاخص‌های جامعه سالم قرآنی، بستگی به اصول تکاملی بهداشت روانی انسان در ارتباط خود و با خدا و خلق دارد. در این پژوهش راهبردها و راهکارهای ارتقای سلامت همه جانبه فردی و خانوادگی و در نهایت رشد سلامت عمومی و تحقق جامعه سالم و مدینه فاضله قرآنی بررسی و تحلیل شده است.

روش ها: این پژوهش با مطالعات دینی و مرجعیت علمی قرآن و حدیث و بررسی منابع معتبر حدیثی، در کتابخانه به روش توصیفی تحلیلی انجام شده است.

نتایج: در اسلام مفهوم سلامت در آموزه های دینی در انحصار سلامت جسم نیست بلکه سلامت معنوی را نیز شامل می‌شود. قرآن و حدیث ،حقیقت قرآن را شفا دانسته‌اند و این قانون الهی راهنمای درک حقیقت سلامت است. ایمان وآثار آن سازنده فرد و جامعه سالم است .عبادت راز آفرینش انسان و ضامن سلامت همه جانبه فرد و اجتماع است. مفهوم و گستره قلب سلیم و نمادهای آن در قرآن و حدیث تبیین شده است و شناخت حقیقت قلب سلیم نشان دهنده فرد و جامعه سالم است. امامت راهگشای رسیدن به حیات طیبه و سلامت همه جانبه فردی و خانوادگی و اجتماعی است.

نتیجه‌گیری: انقلاب اسلامی برای رساندن خود و جامعه به سلامت همه جانبه مادی و معنوی بوده است.شناخت شاخص‌های فرد سالم در مسیر شناخت راهبردهای جامعه سالم و ارتقاء سلامت است.نظام پزشکی و پرستاری کشور جمهوری اسلامی ایران باید برای افزایش نرخ سلامت در کشور، به مفهوم جامع سلامت و فلسفه آن در معارف اسلامی توجه جدی نماید.

کلمات کلیدی: قرآن، حیات طیبه، قلب سلیم، سلامت، جامعه سالم

***آدرس نویسنده مسئول: خراسان رضوی، تربت حیدریه، خیابان فردوسی شمالی، خیابان رازی، دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه**

آدرس پست الکترونیک: Javaheri@ferdowsi.un.ac.ir

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]

مقدمه

انسان سالم سازنده خانواده سالم و خانواده سالم محور جامعه سالم است. رعایت اصول بهداشت روانی فردی و آراستگی به حیات معنوی و حیات حقیقی و حیات طیبه و داشتن قلب سلیم به وجود آورنده انسان سالم و خانواده سالم و جامعه سالم است. «شرایط و مبانی و عوامل تربیت انسان سالم» و «امتیازات و ویژگی‌های انسان سالم» و «آثار و منافع سلامت انسان» در حقیقت نشان دهنده ریشه‌ها و اختصاصات و آثار و منافع تشکیل جامعه سالم است. از این رو در این پژوهش برای تبیین شاخص‌های جامعه‌سالم قرآنی، شاخص‌های انسان سالم شناسایی و تحلیل و بررسی می‌گردد. واژه‌های مهم قرآنی و حدیثی آشکارکننده ابعاد شخصیّت سالم «حیات» و «شفاء» و «قلب سلیم» و «سلامت» و «عافیت» و «امامت» و «ایمان» و «عبادت» و «مرض» می‌باشد. بدیهی است که مباحث مرتبط با جامعه سالم در همین آیات قرآنی و احادیث معصومین علیهم‌السلام نهفته است.

شاخص و سالم: در عنوان مقاله دو واژه شاخص و سالم وجود دارد، از این‌رو لازم است مفهوم و تعریف هر دو روشن شود.

ابوالحسن احمد بن فارس بن زکریا در قرن چهارم هجری در ماده شخص نوشته است: یدل علی ارتفاع فی شیئ (۱). بر بلندی و ارتفاع در هر چیزی دلالت می‌کند. سعید خوری شرتونی لبنانی نیز نوشته است: شَخَصَ الشئی: ارتفع (۲). شئ شاخص شد یعنی بلند شد و ارتقاع یافت.

در فرهنگ‌های فارسی برای شاخص این معانی آمده است: بلند، برآمده از هر چیزی، مرتفع، نمودار، نماینده، مأخذ، ساعت آفتابی، راهنمای جاده، دستگاهی که در رودها نصب کنند برای تعیین مقدار آب در طی سال و فصول مختلف (۵-۳). آن که در جامعه ممتاز و منتخب باشد، مهتر، رئیس (۴). ظاهر و پدیدار (۶).

در این مقاله کلمه شاخص در تمام آن چه نمایانندهٔ جامعه سالم باشد و جامعه سالم را روشن کند و نشان دهد و حد و مرزهای آن را با جامعه غیرسالم مشخص نماید به کار می‌رود. بنابراین مبانی و امتیازات و آثار جامعه سالم را در بر می‌گیرد.

احمد بن فارسی بن زکریا در بیان معنای سلامت می‌گوید: ان یسلم الانسان مِنَ العاهۀ و الأذی. قال اهل العلم: الله جلّ ثنائه هو السلام. لسلامته مما یلحق المخلوقین من العیب و النقص و الفناءِ (۱). سلامت این است که انسان از آفت و آسیب و آزار و رنج و اذیت سالم بماند. اهل دانش گفته‌اند: خدا سلام است برای سلامت او از آن چه که از عیب و نقص و فنا به مخلوقات او می‌رسد. راغب اصفهانی نوشته است: السلامۀ التعرّی من الآفات الظاهرۀ و الباطنۀ (۷). سلامت برهنگی از آفات و آسیب‌های ظاهری و باطنی است.

زمخشری سلامت را در رهایی از بلا و مرض به کار برده است (۸). ابن منظور معنای برائت و عافیت از نقص و عیب و فنا را گزارش کرده است و از قول محمدبن یزید می‌نویسد: معنی السلام الذی هو مصدر سلّمت، انه دعاء للانسان بان یَسلَمَ مِن الآفات فی دینه و نفسه (۹). سلامی که مصدر سلّمت است به معنای دعا برای انسان است به این که از آفات و آسیب‌ها در دین و جانش سالم باشد. سعید خوری شرتونی نوشته است: السَّلامۀ البرائۀ من العیوب و الآفات (۲). سلامت پاکی و برائت از عیب‌ها و آفات است. فخرالدین طریحی در تبیین معنای قلب سلیم به سلامت از حب دنیا و رهایی از شرک و برائت از گناهان و غل و غش تصریح نموده است (۱۰).

در فرهنگ فارسی نیز برای سلامت معانی بی‌گزند، درست، بی‌عیب صحیح و تندرست ذکر شده است (۵-۳) جان سالم بدربردن از عیب و آفت و بلا (۱۱).

با درنگ در مفهوم سالم و سلامت در لغت عرب و زبان فارسی این واقعیت آشکار می‌گردد که واژه‌های سالم و سلامت به بدن و جسم و ظاهر اختصاص ندارد بلکه دارای مفهومی گسترده است و جسم و جان و بدن و روح را در بر می‌گیرد. بنابراین در جامعه سالم افزون بر مسائل پزشکی رایج و معروف که درباره‌ی بدن و جسم جاری است باید به اصول بهداشت روانی و به مسائل اعتقادی و اخلاقی و فقهی نیز پرداخت. در این پژوهش سلامت در حد و مرزهایی فراتر از بدن و جسم در دو بعد اندیشه و عمل به‌کار می‌رود.

ارزش سلامت و صحت و عافیت: در قرآن و حدیث واژه سلامت بیانگر ابعاد مادی و معنوی زندگانی انسان است و از ارزش برتر برخوردار است. امیرمؤمنان امام علی علیه‌السّلام فرموده‌اند: لالباس أجمَلُ مِن السلامۀ (۱۲). جامه‌ای زیباتر از سلامتی نیست. سلامتی در این حدیث علوی، پاکی از عیب‌ها و گناهان و دردها و بیماری‌ها و رهایی از آفات و آسیب‌های روحی و بدنی را فرا گرفته است.

در حدیث دیگر درباره جایگاه عالی سلامت چنین آمده است: لاوقایۀ أمنع من السلامۀ (۱۲). هیچ وقایه و حافظ و نگهدارنده‌ای بلند مرتبه‌تر از سلامتی نیست. در این حدیث

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]

علوی نیز سلامت از مرض‌های روحی و روانی و جسمی و بدنی جریان دارد.

امام علی علیه‌السلام در زمینه اثر برخورد سالم با دیگران و صلح و آشتی با آنان و دوری از نزاع و دشمنی فرموده‌اند: مَن سالم الناس ربح السلامۀ (۱۳). هر انسانی با مردم سالم و دور از دشمنی برخورد کند، سلامت را سود ببرد. در این جا نیز سلامتی قابلیت رهایی از انواع ضرر و زیان‌های مردم را دارد.

امام علی علیه‌السلام در جایگاه صحت در مراتب نعمت‌ها فرموده‌اند: الصِحّۀ افضَلُ النعم (۱۴). صحت برتر و افزون‌ترین نعمت‌هاست.

هم‌چنین در سنجش سلامتی جسم و روح فرموده‌اند: کیف یغتر بسَلامَۀ مُعَرَّضٍ للآفات (۱۵). چگونه از سلامت جسمی که در معرض آسیب‌هاست فریب خورده شود؟! آری سلامت بدنی انسان که هر لحظه احتمال دارد گرفتار آفت گردد و انسان بیمار شود نباید انسان را فریب دهد و از یاد مرگ و فراهم ساختن زاد و توشۀ سفر آخرت غافل گرداند بلکه انسان باید از سلامت اخروی و معنوی و روحی که پایدار و بی‌آفت می‌ماند شادمان شود.

امام علی علیه‌السلام در گوارایی نعمت عافیت فرموده‌اند: العافیۀ أهنَی النِعَم (۱۴). عافیت گواراترین نعمت‌هاست. در حدیث دیگر همین گوارایی را با تمثیل به لباس چنین بیان فرموده‌اند: ثوب العافیۀ أهنأ الملابس (۱۶). جامۀ عافیت گواراترین و کامل‌ترین پوشش‌هاست.

در ارزش پایداری عافیت نیز فرموده‌اند: دوام العافیۀ أهنأ عطیّۀ و أفضَل قِسم (۱۵). دوام عافیت گواراترین عطیه و بخشش و برترین و افزون‌ترین قسم و بهره است. در برتری لباس عافیت نیز فرموده‌اند: لاِلباسَ أفضَلُ مِن العافیۀ (۱۷). هیچ لباسی بهتر از عافیت نیست.

در بیان زندگانی برتر فرموده‌اند: لاعیش أهنأ من العافیۀ (۱۷). هیچ زندگانی گواراتر از عافیت نیست.

این احادیث عافیت، درستی و دوری از عیب و نقص بدنی و روحی و دنیوی و اخروی را در بر می‌گیرد. همین واقعیت را امیرمؤمنان امام علی علیه‌السلام در حدیثی چنین بیان کرده‌اند: انّ العافیۀ فی الدین و الدنیا لنعمۀ جلیلۀ و موهبۀ جزیلۀ (۱۸). عافیت در دین و دنیا نعمتی جلیل و نیک و موهبتی عظیم است.

ریشه‌ها، امتیازات و آثار جامعه سالم در قرآن: برای شناخت جامعه سالم بایستی فرد و خانواده سالم قرآنی را شناخت. اصول سازنده شخصیت انسان سالم در قرآن راهنمای پژوهشگران در جهت شناسایی جامعه سالم قرآنی است. چون جامعه و ملت و امت با همزیستی و همکاری و همراهی افراد سالم تشکیل می‌گردد.

قرآن شفای دردها و راهنمای جامعه سالم: قرآن خودش را کتاب شفای دردها و بیماری‌ها نامیده است. قرآن کتاب درمان دردها و رنج‌ها و بیماری‌های گوناگون روحی و درونی و معنوی مردم و مؤمنان است. قرآن کتاب هدایت مردم، ودر بردارنده بینات و نشانه‌های هدایت و کتاب فرقان و تواناسازی بشر در تشخیص حق و باطل است (بقره، ۱۸۵). در سه سورۀ قرآن واژه شفا برای بیان فلسفه نزول قرآن و کاربرد اساسی آن وارد شده است. در یک جا خطاب به مردم جهان، قرآن را کتاب شفا می‌نامد و می‌گوید: یا ایهاالناس قد جائتکم موعظۀ مِن ربِّکم و شفاءِ لِما فی‌الصدور و هدیً و رحمۀٌ للمؤمنین (یونس، ۵۷). ای مردم! اندرزی از سوی پروردگارتان برای شما آمده است و شفا و درمانی برای آنچه در سینه‌هاست و هدایت و رحمتی است برای مؤمنان! در دو سورۀ دیگر، قرآن کتاب شفا برای مؤمنان نامیده شده است. خدای متعال به پیامبرش مأموریت می‌دهد و فرمان می‌دهد: قل هو لِلذین آمنوا هدیً و شِفاء و الذین لایؤمنون فی اذانهم و قرٌ و هو علیهم عَمیً (فصلت، ۴۴). بگو: این کتاب برای کسانی که ایمان آورده‌اند هدایت و شفا و درمان است، ولی کسانی که ایمان نمی‌آورند در گوش‌های‌شان سنگینی است و گویا کور و نابینا هستند و آن را نمی‌بینند. خداوند دربارۀ فلسفه نزول قرآن می‌فرماید: و نُنَزِّلُ من القرآن ما هو شِفاءِ و رحمۀٌ للمؤمنین و لایزید الظالمین اِلّا خساراً (اِسراء، ۸۲). و از قرآن آن چه شفا و رحمت است برای مؤمنان نازل می‌کنیم و ستمگران را جز خسران و زیان نمی‌افزاید.

براساس این آیات قرآنی، قرآن کتاب بی‌نظیر شفا و درمان است. قرآن درصدد درمان دردهای درونی و بیماری‌های روحی و روانی فرد و جامعه و شفای بشریت و نجات او از رذایل اخلاقی و گناهان و زشتی‌ها و پلیدی‌ها و مفاسد است . شفا در لغت غلبه و پیروزی و چیرگی بر مرض است (۱). بنابراین قرآن راهنمای درمان مرض‌ها و ضامن پیروزی بشر بر بیماری‌های فراوان در ابعاد روحی و جسمی است. راغب اصفهانی نوشته است: و الشفاءِ من المرض موافاۀ شفاء السلامۀ (۷). شفای از مرض، رسیدن به سلامتی کامل است. آری قرآن تنها کتابی است که می‌تواند به طور کامل و جامع همه بیماری‌های روحی

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]

و روانی بشر را درمان کند و فرد و جامعه سالم بسازد. پس باید تمام اصول و قوانین و احکام قرآن در متن زندگی انسان‌ها و در فضای جامعه، زنده و جاری گردد تا جامعه سالم استقرار یابد.

اهل بیت علیهم‌السلام نیز قرآن را کتاب شفا و درمان شناخته‌اند و فرمان به استشفای از قرآن داده‌اند. امیرمؤمنان امام علی علیه‌السلام فرموده‌اند: تعلّموا کتاب الله تبارک و تعالی و استشفوا بنوره فانه شفاءِ لما فی الصدور (۱۹). کتاب خدای تبارک و تعالی را بیاموزید و از نور آن شفا بجویید، زیرا که شفابخش بیماری‌های سینه‌هاست.

در حدیث دیگر مصادیق بیماری‌های روانی بزرگی را که قرآن شفا می‌دهد یادآوری نموده و فرموده‌اند: ان فیه شفاءِ مِن اکبر الدّاءِ و هو الکفر و النفاق و الغیّ و الضّلال (نهج‌البلاغهٔ، خطبه ۱۷۶). در قرآن شفا و درمان بزرگ‌ترین دردهاست: درد کفر و نفاق و تباهی و گمراهی. در رهنمود دیگر فرموده‌اند: تعلّموا القرآنَ فانّه ربیعُ القلوبِ و استشفُوا بنوره فانّه شفاءِ الصدور (۱۶). قرآن را بیاموزید که آن بهار دلهاست و به نور آن شفا بجویید که آن شفای سینه‌هاست.

در سفارش دیگر از شفاجویی به غیر قرآن نهی کرده و فرموده‌اند: لاتستشفَینَّ بغیر القرآن فانّه مِن کلّ داءِ شاف (۱۷). از غیر قرآن شفا مجویید زیرا که قرآن شفادهنده هر دردی است!

با درنگ در آیات قرآنی و احادیث علوی مربوط به نقش بزرگ شفادهندگی قرآن و ضرورت التزام عملی به درمان‌های قرآنی برای رسیدن به کمال و سعادت فردی و اجتماعی، به درستی جایگاه عالی قرآن در ساختن فرد و جامعه سالم آشکار می‌گردد. قرآن کتاب جامع، جهانی و جاویدان راهنمای جامعه سالم و منشور بزرگ کامل سلامت است. آیات قرآنی اصول و شاخص‌های پایدار و ابدی جامعه سالم را در اختیار بشریت قرار داده است باید آن‌ها را شناخت و عملیاتی و اجرایی نمود.

به نقل امام علی علیه‌السلام: پیامبر خدا حضرت محمد صلی‌الله علیه و آله و سلم به مهاجرین و انصار فرموده‌اند: علیکم بالقرآن، فاتخذوه اماماً و قائداً (۲۰). برشما باد به قرآن، آن را امام و پیشوا و رهبر خود قرار دهید.

ایمان ضامن برقراری جامعه سالم: ایمان چیست و چه آثاری دارد؟ بهترین منبع برای شناسایی مفهوم و تعریف ایمان و درک ابعاد آن و کشف آثار بی‌بدیل آن در زندگی فردی و اجتماعی مردم قرآن و حدیث است.

پیامبر خدا صلی‌الله علیه و آله و سلم فرمود: الایمان معرفهٔ بالقلب و قول باللسان و عملٌ بالارکان (۲۱). ایمان شناخت با دل و گفتن با زبان و عمل با ارکان بدن است. همچنین دربارهٔ طعم ایمان فرمود: ثلاث من کُنَّ فیه ذاقَ طعمَ الایمان: مَن کان لاشئ احبّ الیه من الله و رسوله، و من کان لأن یحرق بالنار احبّ الیه من ان یرتدّعن دینه، و من کان یُحبّ لِله و یبغض لِلّه (۲۱). سه چیز است که هر کس داشته باشد طعم ایمان را چشیده است: کسی که هیچ چیزی را بیشتر از خدا و پیامبر او دوست نداشته باشد و کسی که اگر او را به آتش بسوزانند برایش بهتر است تا این که از دینش دست بشوید و کسی که برای خدا دوستی و دشمنی ورزد.

شاخص‌های فرد و جامعه سالم را می‌توان در آثار ایمان و صفات مؤمنان پیدا کرد.

در سه آیه قرآن، نزول سکینه و آرامش اثر ایمان شمرده شده است (توبه، ۲۶ و فتح. ۴و۲۶). با ایمان اضطراب و بحران روحی و رنج درونی و رعب و وحشت می‌رود.

اطاعت کامل از خدا و پیامبر و تصمیم آگاهانه (احزاب، ۳۶ و انفال، ۱) و اجر عظیم (نساءِ، ۱۴۶) و اجر حسن (کهف، ۲) و خشیت الهی (توبه، ۱۳) و عزت (منافقون، ۸) و نصرت و یاری الهی (روم، ۴۷) و درجات الهی (طه، ۷۵) و توکل بر خدا (آل عمران، ۱۲۲ و ۱۶۰ و مائده، ۱۱ و ۲۳ و توبه، ۵۱) و تقوی (مائده، ۵۷ و ۱۱۱ و ممتحنه، ۱۱) و شهادت‌طلبی (توبه، ۱۱۱ و احزاب، ۲۳) و حیات طیبه (نحل، ۹۷) و هدایت قلبی (تغابن، ۱۱) و نفی سبیل کافرین (نساءِ، ۱۴۱) از آثار ایمان و ویژگی‌های اهل ایمان در قرآن است. امیرمؤمنان امام علی علیه‌السلام درباره ی ایمان فرموده‌اند: الایمان شهاب لایخسوا (۱۴). ایمان شعله آتشی است برافروخته که خاموش نمی‌شود.

در جای دیگر فرموده‌اند: بالایمان یُرتَقی الی ذروهٔ السَّعاده و نهایهٔ الحُبُورِ (۱۶). با ایمان به رتبه بالای سعادت و نیکبختی و نهایت سرور و شادمانی، گام به سوی بالا برداشته می‌شود.

در رهنمود دیگر فرموده‌اند: لانجاهٔ لمن لاایمان له (۱۷). رستگاری و نجاتی برای کسی که ایمان ندارد نیست!

آری «ایمان» زیربنای جامعه سالم است. زیرا با ایمان فرد سالم و خانواده سالم ایجاد می‌گردد. ایمان ضامن تأسیس و پایداری جامعه سالم است. در پی شناخت حدود ایمان و تعریف مؤمن بایستی آثار و منافع ایمان و امتیازات مؤمنان را شناخت زیرا شاخص‌های جامعه سالم درون همین مباحث نهفته است.

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]

عبادت عامل تأسیس و پایداری جامعه سالم: عبادت مایه تشکیل و استواری خانواده و جامعه سالم الهی و قرآنی است. عبادت راز فلسفه آفرینش است. خدای متعال فرموده است: و ما خلقتُ الجنَّ و الانس اِلّا لیعبدون (الذاریات، ۵۶). جن و انس را نیافریدم جز برای این که عبادت کنند.

انسان باید فقط خدا را عبادت کند و از او کمک بخواهد (الفاتحة، ۵) از این رو در قرآن بارها فرمان «اعبدوا الله» صادر شده است (اعراف، ۵۹ و ۶۵ و ۷۳ و ۸۵ و هود، ۵۰ و ۶۱ و ۸۴ و مؤمنون، ۲۳ و نمل ۴۵ و عنکبوت، ۳۶). و از عبادت جز خدا نهی شده است (هود، ۲ و ۲۶ و فصلّت، ۱۴). انسان‌ها از عبادت شیطان بازداشت شده‌اند (یس، ۶۰) و شیطان جز بندگان مخلص خدا سایر انسان‌ها را می‌تواند اغوا و گمراه سازد (حجر، ۳۹ و ۴۰، ص، ۸۳).

بندگان صالح خدا وارث زمین خواهند بود (انبیاء، ۱۰۵). قرآن نوری است که با آن بندگان خدا هدایت می‌شوند (شوری، ۵۲). پیامبر خدا صلی‌الله علیه و آله و سلم در توصیف بهترین مردم فرموده‌اند: افضل الناس من عشق العبادة فعانَقَها و احبَّها بقلبه و با شَرَها بجسده و تفرّغ لها فهولایُبالی علی ما اصبَحَ من الدنیا علی عُسر ام علی یُسر (۲۲). برترین مردم کسی که عاشق عبادت شود، پس دست در گردن آن آویزد و از صمیم دل دوستش بدارد و با پیکر خود به آن مبادرت ورزد و خویشتن را وقف آن گرداند و او را باکی نباشد که دنیایش به سختی گذرد یا به آسانی.

امیرمؤمنان امام علی علیه‌السلام دربارهٔ اثر دوام عبادت فرمود: دوام العبادة برهان الظفر بالسعادة (۱۵). عبادت دایمی، برهان و دلیل رسیدن به سعادت و پیروزی نیکبختی است.

چیستی و چرایی عبادت و بررسی امتیازات و ویژگی‌های عبادت و شناسایی آثار و منافع عبادت و اوصاف عابدان، نشان دهنده شاخص‌های جامعه سالم است، چون عبادت زیربنای سلامت و راهگشای تحقق ارکان جامعه سالم است.

قلب سلیم سازنده جامعه سالم: «قلب» از منظر قرآن منبع بزرگ شناخت است و گستره و فراگیری آن بیش از حواس می‌باشد. دوبار در قرآن «قلب سلیم» ذکر شده است (شعراء، ۸۹ و صافات ۸۴). قلب سلیم چه قلبی است و سالم از چه چیزی است؟ سفیان بن عیینه از امام صادق علیه‌السلام دربارهٔ قلب سلیم سئوال کرد. امام در تعریف «قلب سلیم» فرمودند: القلب السلیم الذی یلقی ربّه و لیس فیه احد سواه و کل قلبٍ فیه شرک او شکٌ فهو ساقطٌ (۲۲). قلب سالم قلبی است که پروردگارش را دیدار کند در حالی که احدی جز او در خود نداشته باشد و هر دلی که در آن شرک یا شک باشد منحط است.

امام صادق علیه‌السلام در حدیث دیگر در وصف قلب سلیم فرمودند: هوالقلب الذی تسلیم من حبّ الدنیا (۲۳، ۲۴) قلب سلیم قلبی است که از دنیادوستی سالم باشد.

شیخ طبرسی در تبیین «قلب سلیم» به سلامت و پاکی از شرک و شک و فساد و گناهان اشاره می‌نماید و درباره‌ی چرایی اختصاص قلب به سلامت می‌نویسد: انما خص القلب بالسلامة لانه اذا سلم القلب سلم سائر الجوارح من الفساد من حیث ان الفساد بالجارحة لایکون الّا عن قصد بالقلب الفاسد (۲۵) تنها قلب به سلامت اختصاص یافته است. زیرا هرگاه قلب سالم باشد سایر اعضای بدن از فساد سالم می‌ماند و چون فساد با اعضای بدن، جز از روی قصد و انگیزه در قلب فاسد انجام نمی‌شود.

قلب سلیم رزق الهی به بندگان محبوب خویش است. امام علی علیه‌السلام دراین زمینه فرموده‌اند: اذا احبّ الله عبداً رَزَقَهُ قلباً سلیما (۱۶). هرگاه خداوند بنده‌ای را دوست بدارد قلب سلیم را رزق و روزی‌اش نماید.

قلب سلیم منبع فضایل اخلاقی و پایگاه صدور اخلاق و رفتار زیباست. امام علی علیه‌السلام دراین باره فرموده‌اند: لایصدُرُ عن القلب السلیم الّا المعنی المستقیم (۱۷). از قلب سلیم جز معنای مستقیم صادر نمی‌شود.

امام علی علیه السلام درباره سلامت قلب فرمودند: لا یسلم لک قلبک حتی تحب للمومنین ما تحب لنفسک (۲۶). قلبت برای تو سالم نخواهد شد مگر آن گاه که برای مومنان همان پسندی که برای خودت می‌پسندی!

امام حسن مجتبی علیه السلام در معرفی سالم‌ترین قلب‌ها فرمودند: أسلمُ القلوب ما طهر مِن الشبهات (۱۹) سالم‌ترین قلب‌ها قلبی است که از شبهات پاک باشد.

امام باقر علیه‌السلام سلامت قلب را بالاترین سلامت شمرده و فرموده‌اند:لا علم کطلب السلامة و لا سلامة کسلامة القلب (۲۶). هیچ دانشی چون سلامت جویی نیست و هیچ سلامتی چون سلامت قلب نیست.

قلب سلیم و پاک، جایگاه نظر خدای سبحان است. امام علی علیه‌السلام در این مورد فرموده‌اند: قلوب العباد الطاهره مواضع نظرالله سبحانه فمن طهر قلبه نظرالیه (۱۵). قلب‌های پاک

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]

بندگان، نظرگاه‌های خدای سبحان است. پس هر که قلبش را پاک سازد خداوند به او بنگرد.

امام صادق علیه السلام درباره جایگاه قلب فرمودند: انّ منزله القلب من الجسد بمنزله الامام من الناس (۲۷). جایگاه قلب نسبت به بدن، همچون جایگاه امام و پیشوا نسبت به مردم است.

در آیات قرآن از قلوب معتدین (یونس، ۷۴) و مجرمین (حجر ۱۲۰ و شعراء ۲۰۰) و کافرین (اعراف، ۱۰۱) و متکبر جبار (غافر، ۳۵) که قلب سلیم نیستند یاد شده است. به حکم قرآن برخی قلب‌ها گرفتار مرض و بیماری‌اند (بقره، ۱۰ و مائده، ۵۲ و انفال، ۴۹ و توبه ۱۲۵ و احزاب ۱۲ و ۶۰ و محمد، ۲۰ و ۲۹). برخی قساوت قلب دارند (مائده ۱۳و حج ۵۳ و زمر ۲۲ و حدید ۱۶). برخی آلوده به زیغ و انحراف‌اند (آل عمران ۷). برخی قلب‌ها طبع و ختم گرفته و مهر خورده‌اند (اعراف ۱۰۱ و روم ۵۹ و نساء ۱۵۵ و توبه ۸۷ و ۹۳ و بقره ۷). برخی از قلب‌ها نمی‌شنوند (اعراف ۱۰۰) و برخی قفل‌اند (انعام ۴۶ و محمد ۲۴) و برخی کورند (حج ۴۶) و برخی نمی‌فهمند (اعراف ۱۷۹) و برخی استکبار دارند (نحل ۲۲).

در برابر این قلب‌های آلوده و ناسالم و معیوب قلب‌های پاک (مائده۴۱) و آراسته به ایمان (حجرات ۷) و آزموده شده و با تقوا (حج ۳۲ و حجرات ۳) و خاشع برای ذکر خدا (حدید ۱۶) قرار دارند.

امامت راهبر جامعه سالم: اصلاح فرد و خانواده و جامعه نیازمند رهبر الهی است. پیامبر خدا و امامان علیهم‌السلام و در عصر غیبت ولایت فقیه و فقیه عادل و مراجع تقلید و مجتهدان عادل اسوه حسنه‌اند و اطاعت و پیروی از آنان شرط اساسی بازسازی جامعه است. به حکم نص قرآن با امامت دین کامل شد (مائده ۳) و امام رضا علیه‌السلام فرموده‌اند: امر الامامه من تمام الدین (۲۸). امامت از کمال و تمام دین است.

امام علی علیه‌السلام فرمودند: الامامهٔ نظام الامهٔ (۱۴) امامت نظام و رشته کار امت است.

امام باقر علیه‌السلام فرمودند: بنی الاسلام علی خمس: علی‌الصلاه و الزکاه و الصوم و الحج و الولایه و لم یناد بشئی کمانودی بالولایه (۲۲). اسلام بر پنج پایه استوار است: نماز، زکات، روزه، حج و ولایت و به هیچ چیز به اندازه ولایت دعوت نشده است.

امام رضا علیه‌السلام فرموده‌اند: ان الامامه اُسُّ الاسلام النامی و فرعه السامی و ان الامه زمام الدین و نظام المسلمین و صلاح الدنیا و عزالمومنین (۲۹) امامت ریشه بالقوه اسلام و شاخه برافراشته آن است. امامت زمام دین و رشته کار مسلمانان و اصلاح و آبادانی دنیا و سرافرازی و عزت مومنان است. امام علی علیه‌السلام اهل بیت را باب حطّه‌ای که ورود از آن مایه سلامت است دانسته و فرموده‌اند: نحن باب حطه و هو باب السلام من دَخَلَهُ و سَلِمَ و نجا و من تخلّف عنه هلک (غررالحکم و دررالکلم، ج۶، ص۱۸۶، حدیث ۱۰۰۰۲). ما باب حطه‌ایم و آن باب سلامتی است هر کس داخل آن شود سالم ماند و نجات و رستگاری یابد و هر کس تخلف کند هلاک گردد.

همچنین درباره کورترین مردم فرمودند: اشدّ الناس عمیً من عمی عن حبّنا و فضّلنا (۱۸). سخت‌ترین مردم در کوری، کسی است که از دوستی و فضل ما اهل بیت کور شده و محبت اهل بیت را ندارد و فضیلت اهل بیت را انکار کند. وجود امام معصوم علیه‌السلام و تسلیم بودن در قبال امامت و ولایت و آراستگی به ولایت‌مداری و اطاعت کامل از ولایت فقیه در عصر غیبت یک اصل سرنوشت‌ساز و موثر در ساختن جامعه سالم است.

امامت از اصول دین اسلام است و براساس حکم پیامبر و امامان در عصر غیبت، اطاعت از فقیه عادل و رهبری مذهبی بر همه واجب است.

حیات طیبه و حیات معنوی موتور حرکت جامعه سالم: حیات درمنطق قرآن دو قسم است. حیات طبیعی و حیوانی و مجازی و ظاهری و مادی و دنیوی که وجه اشتراک چهارپایان و انسان‌هاست. اما حیات برتر، حیات طیبه و حیات معنوی و حیات انسانی است که حیات و حیانی و حیات نبوی و حیات حقیقی است.

ایمان و پذیرش دعوت خدا و پذیرش دعوت رسول خدا و امامان پایه حیات معنوی جامعه و استقرار جامعه سالم است. قرآن درباره عوامل حیات معنوی می‌گوید: یا ایها الذین آمنوا استجیبوا لِله و للرسول اذا دعاکم لما یحییکم (انفال، ۲۴) ای کسانی که ایمان آورده‌اید! دعوت خدا و پیامبر را اجابت کنید هنگامی که شما را به سوی چیزی می‌خواند که شما را حیات می‌بخشد!

براساس این آیه مبارکه«ایمان» و «اجابت دعوت خدا» و «اجابت دعوت رسول الله» اسباب و علل شکل‌گیری حیات معنوی و حیات باطنی و حقیقی است. احیاء در این آیه کار خدا و پیامبر است و این احیاگری ارتباطی به حیات حیوانی مشترک

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]

چهارپایان و بشر ندارد و بیانگر حیات اختصاصی انسان و حیات برتر و عالی در مراتب حیات است که منشأ آن وحی الهی است.

در آیه دیگر خدا و ایمان و عمل صالح عوامل و پایه‌های حیات طیبه معرفی گردیده‌اند. قرآن می‌گوید: من عمل صالحاً مِن ذکر او انثی و هو مؤمن فلنحیینه حیاهً طیبهً و لنجزینهم اجرهم باحسن ماکانوا یعملون (نحل،۹۷). هر کس کار شایسته‌ای انجام دهد خواه مرد باشد یا زن،در حالی که مومن است، او را به حیاتی پاک زنده می‌داریم و پاداش آنها را به بهترین اعمالی که انجام می‌دادند پاداش خواهیم داد.

براساس این آیه مبارکه نیز احیاگری کار خدای متعال است و منشأ حیات معنوی خداوند می‌باشد و ایمان و عمل صالح زیربنای رسیدن به حیات طیبه الهی است. به حکم این آیه معیار برای کسب حیات طیبه تنها ایمان و عمل صالح است و هیچ قید و شرطی از جهت سن و نژاد و جنسیت و پایه و رتبه اجتماعی ندارد. دستاورد و نتیجه ایمان و عمل صالح دراین جهان نیز حیات طیبه است. «حیات طیبه» همان زندگانی سالم قرین فضایل اخلاقی عدالت، امنیت، صداقت، سخاوت، صلح، محبت، آرامش و همکاری است. کسب حیات طیبه فردی و خانوادگی، راز برقراری حیات طیبه اجتماعی و تحقق جامعه سالم است. در حیات طیبه و زندگانی پاکیزه، آراستگی به فضایل و مکارم اخلاقی و پیراستگی از رذایل و زشتی‌ها و پلیدی‌های ظاهری و باطنی نهفته است.

حیات طیبه محدود به روزی حلال و خشنودی به داده‌های الهی و قناعت و عبادت توأم با روزی حلال و توفیق در اطاعت فرمان خدا نیست، زیرا این‌ها برخی مصادیق آن است. حیات طیبه تمام انواع و اقسام پاکیزگی‌ها را شامل می‌شود. پاداش کسب حیات طیبه دراین دنیا، اجر و پاداش اخروی براساس بهترین اعمالی است که انجام می‌دهد. بنابراین دستاورد حیات طیبه دنیوی، پاداش اخروی مطابق بهترین اعمال شایسته در دنیاست.

قرآن قانون قصاص و اجرای آن را سبب حیات انسان‌ها می‌داند ومی‌گوید: و لکم فی‌القصاص حیاه یا اولی‌الالباب لعلکم تتقون(بقره، ۱۷۹). و برای شما در قصاص، حیات و زندگی است ای صاحبان خرد! شاید شما تقوا پیشه کنید. در منطق قرآن هدایت و احیای معنوی یک انسان ارزش احیای جهانیان را دارد (مائده، ۳۲). حیات معنوی زمینه‌ساز تأثیر قرآن در دل و انذار و حیانی نبوی است (یس، ۶۹ و ۷۰).

قرآن به پیامبر مأموریت داده است محیای الهی و زندگانی معنوی حقیقی را جستجو کند و جهانیان را به سوی آن دعوت کند. خدا به پیامبر امر می‌کند: قل ان صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله رب‌العالمین (انعام، ۱۶۲). بگو: نماز و تمام عبادات من و زندگی و مرگ من همه برای خداوند پروردگار جهانیان است. محیای پیامبر و محیای اهل بیت مصداق عالی حیات طیبه و حیات معنوی و حقیقی و اسوه حسنه و نمونه وسرمشق همگانی است.

امام علی علیه‌السلام دین را برنامه حیات معنوی و توحید را عامل حیات روحانی دانسته‌اند و فرموده‌اند: لاحیاه اِلّا بالدین (۳۰) و التوحید حیاه النفس (۱۴). حیات و زندگی جز به دین و دینداری نیست و توحید و یکتاپرستی حیات حقیقی نفس است. آری بی‌دین و مشرک در حیات حیوانی مانده است و در واقع میت است چون به حیات حقیقی و حیات طیبه براساس دین و توحید نرسیده است.

نتایج

قرآن آخرین کتاب آخرین پیامبر الهی و کتاب جامع و کامل و جهانی و جاویدان است. در این کتاب راهبردها و راهکارهای تحقق جامعه سالم وجود دارد. شاخص‌های جامعه سالم بستگی به شناسایی شاخص‌های محتوای قرآن و درک فلسفه شفا بودن قرآن برای مردم و مومنان، و ابعاد ایمان، و چیستی و چرایی و آثار عبادت، و ماهیت قلب سلیم، و نقش امامت، و منشأ و عوامل و امتیازات و دستاوردهای حیات طیبه دارد. با بررسی مفاهیم و مسائل و اهداف نهفته در واژه‌های کلیدی و مهم مرتبط با حیات معنوی، شاخص‌های جامعه سالم آشکار گشت. باید این شاخص‌ها شناسایی گردد و راهکارهای تحقق عینی آن در زندگی فردی و خانوادگی مسلمانان تدوین و ترسیم شود و اصول تکاملی بهداشت روانی در راه ساختن جامعه سالم و پایداری آن زنده و اجرا گردد. در این پژوهش منطق قرآن و قوانین قرآنی ارتقای سلامت نشان داده شد. سلامت معنوی و روانی قله سلامت است و این سلامت در پرتو تزکیه و تهذیب نفس روی می‌دهد. «قلب سالم» عامل اصلی ساختن جامعه سالم قرآنی است و موتور حرکت جامعه سالم و ضامن پایداری آن است. در نهضت احیاگری، حیات برتر و مطلوب قرآنی، حیات طیبه است و شاخص‌های حیات طیبه نیز شاخص‌های جامعه سالم عالی است.

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]

فهرست منابع

۱- ترتیب مقاییس اللغه، ابی الحسن احمد بن فارس بن زکریا، تحقیق عبدالسلام محمد هارون و تنقیح علی عسکری و حیدر مسجدی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۲- اقرب الموارد فی فصح العربیّه والشوارد، سعید خوری شرتونی لبنانی، مکتبه آیت الله العظمی المرعشی النجفی، قم، چاپ اول، ۱۴۰۳ هـ.ق.
۳- لغت‌نامه، علی اکبر دهخدا، زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، دانشگاه تهران، چاپ دوم از دوره جدید، جلد ۹، ۱۳۷۷.
۴- فرهنگ فارسی، محمد معین، امیر کبیر، تهران، چاپ پنجم،جلد ۲، ۱۳۶۲.
۵- فرهنگ فارسی عمید، حسن عمید، امیر کبیر، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۳.
۶- المعجم البسیط فرهنگ روان عربی به فارسی، ناصر علی عبدالله، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، چاپ سوم، ۱۳۸۰.
۷- المفردات فی غریب القرآن، راغب اصفهانی، دفتر نشر کتاب، تهران، چاپ دوم، ۱۴۰۴ هـ ق.
۸- اساس البلاغه، ابوالقاسم محمود بن عمر الزمخشری، تحقیق عبدالرحیم محمود، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، چاپ اول، بی‌تا.
۹- لسان العرب، ابن منظور، نشر ادب الحوزه، قم، چاپ اول ۱۴۰۵ هـ ق- ۱۳۶۳ ه ش.
۱۰- مجمع البحرین و مطلع النیرین، فخر الدین طریحی، تحقیق سید احمد حسینی، المکتبه المرتضویه، بی جا، بی تا.
۱۱- فرهنگ جدید عربی – فارسی، ترجمه منجد الطلاب بضمیمه فرائد الادب، نشر اسلامی، تهران،
۱۲- غرر الحکم و درر الکلم، عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، ترجمه و شرح جمال الدین محمد خوانساری، مقدمه و تصحیح میر جلال الدین حسینی ارموی، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، جلد ششم، ۱۳۶۶.
۱۳- غرر الحکم و درر الکلم، عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، ترجمه و شرح جمال الدین محمد خوانساری، مقدمه و تصحیح میر جلال الدین حسینی ارموی، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، جلد پنجم، ۱۳۶۶.
۱۴- غرر الحکم و درر الکلم، عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، ترجمه و شرح جمال الدین محمد خوانساری، مقدمه و تصحیح میر جلال الدین حسینی ارموی، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، جلد اول، ۱۳۶۶.
۱۵- غرر الحکم و درر الکلم، عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، ترجمه و شرح جمال الدین محمد خوانساری، مقدمه و تصحیح میر جلال الدین حسینی ارموی، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، جلد چهارم، ۱۳۶۶.
۱۶- غرر الحکم و درر الکلم، عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، ترجمه و شرح جمال الدین محمد خوانساری، مقدمه و تصحیح میر جلال الدین حسینی ارموی، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، جلد سوم، ۱۳۶۶.
۱۷- غرر الحکم و درر الکلم، عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، ترجمه و شرح جمال الدین محمد خوانساری، مقدمه و تصحیح میر جلال الدین حسینی ارموی، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول،جلد ششم، ۱۳۶۶.
۱۸- غرر الحکم و درر الکلم، عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، ترجمه و شرح جمال الدین محمد خوانساری، مقدمه و تصحیح میر جلال الدین حسینی ارموی، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول،جلد دوم، ۱۳۶۶.
۱۹- تحت العقول عن آل الرسول علیهم السلام، حسن بن شعبه الحرانی، به کوشش علی اکبر غفاری، قم، نشر اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۰۴ هـ ق.
۲۰- کنزالعمال فی سنن الاقوال و الافعال، علاء الدین علی المتقی بن حسام الدین الهندی، تحقیق محمود عمر الدمیاطی، دارالکتب العلمیه، لبنان- بیروت، جلد دوم، چاپ اول، ۱۴۱۹- ۱۹۹۸ م.
۲۱- کنزالعمال فی سنن الاقوال و الافعال، علاء الدین علی المتقی بن حسام الدین الهندی، تحقیق محمود عمر الدمیاطی، دارالکتب العلمیه، لبنان- بیروت، جلد اول، چاپ اول، ۱۴۱۹- ۱۹۹۸ م.
۲۲- الکافی، ابوجعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی رازی، تصحیح و تعلیق علی اکبر غفاری، بیروت، دارصعب و دارالتعارف، چاپ سوم، جلد دوم، ۱۴۰۱ هـ.ق.
۲۳- تفسیر نورالثقلین، شیخ عبد علی بن جمعه العروسی الحویزی، تصحیح و تعلیق هاشم رسولی محلاتی، چاپ بانفعه ابوالقاسم سالک، المطبعه العلمیه، قم، چاپ دوم،جلد چهارم، ۱۳۸۳ هـ ق.
۲۴- البرهان فی تفسیر القرآن، سید هاشم بحرانی، موسسه الوفاء، لبنان- بیروت، چاپ سوم، ۱۴۰۳ هـ.ق- ۱۹۸۳ م.
۲۵- مجمع البیان فی تفسیر القران، شیخ طبرسی، منشورات کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی، قم، چاپ اول، ۱۴۰۳ هـ ق.

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]

۲۶- بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام، علامه شیخ محمد باقر مجلسی، موسسه الوفاء، لبنان- بیروت، چاپ سوم، ۱۴۰۳ هـ ق- ۱۹۸۳ م.

۲۷- علل الشرایع، شیخ جلیل القدر محمد بن علی بن بابویه قمی، ترجمه محمدجواد ذهنی تهرانی،انتشارات مومنین، قم، جلد اول، ۱۳۸۰.

۲۸- تفسیر نورالثقلین، شیخ عبد علی بن جمعه العروسی الحویزی، تصحیح و تعلیق هاشم رسولی محلاتی، چاپ بانفعه ابوالقاسم سالک، المطبعه العلمیه، قم، چاپ دوم،جلد اول، ۱۳۸۳ هـ ق.

۲۹- الکافی، ابوجعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی رازی، تصحیح و تعلیق علی اکبر غفاری، بیروت، دارصعب و دارالتعارف، چاپ سوم،جلد اول، ۱۴۰۱ هـق.

۳۰- الارشادفی معرفه حجج الله علی العباد، شیخ مفید، ترجمه سید هاشم رسولی محلاتی، انتشارات علمیه اسلامیه، تهران، چاپ دوم، بی‌تا.

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]

Indices of a Healthy Society according to the Quran: Health Promotion Guidelines

Hojjatol Islam Dr. Mohammad Reza Javaheri*

1. Member of Faculty, Ferdowsi University of Mashhad, Head of Theology Organization and Theology Group manager at Torbat Heydariyeh University of Medical Sciences

***Corresponding Address: Torbat Heydariyeh University of Medical Sciences, Razi Road, North Ferdowsi Street, Torbat Heydariyeh, Khorasan Razavi Province**
Email: Javaheri@ferdowsi.un.ac.ir

Abstract

Background & Aim: Quranology and medicine necessitate the investigation of the indices of a healthy society in order to promote physical and mental, inner and outer as well as spiritual and material health; in fact the very aim of sending down the Quran was to bring up healthy individuals and consequently materialize a healthy society. A healthy society's indices based on the Quran depend on the evolutionary principles of one's mental health manifesting in their relationship with God and with other people. The present study investigates the strategies and guidelines to promote the all-encompassing health of individuals and families, to promote public health and to realize a healthy society and a utopia based on the Quran, accordingly.

Methods: This study has been done via descriptive analysis and is based on religious studies, scientific authorities of the Quran, the Hadith i.e. one of the various reports describing the words, actions, or habits of the Islamic prophet, and through the investigation of reliable Hadith resources in the literature.

Results: According to Islam and its teachings 'health' refers to not only bodily health but also spiritual health. According to the Quran and the Hadith, the reality of the Quran is 'Shifa' meaning healing. And this divine law is the guiding light for realization of real health. Faithfulness and its effects make a healthy person in a healthy society. Worship is both the secret to human creation and the guarantee to all- encompassing health of individuals and the society. The meaning and pervasiveness of spiritual health and its symbols are quite clear in the Quran and the Hadith. Recognition of the essence of spiritual health indicates healthy individuals and healthy societies. Imamate – leadership in Shia Islam – is the right path to Hayat-e Tayiba (i.e., noble life) and to thorough, individual, domestic and public health.

Conclusion: The Islamic Republic has aimed to make an all-encompassing material and spiritual health for both individuals and societies. Understanding the indices of a healthy person necessitates the proper understanding of a healthy society's guidelines and health promotion. The Islamic Republic of Iran's nursing and medical system should seriously pay attention to the comprehensive meaning and philosophy in Islamic teachings in order to increase the health rate throughout the country.

Keywords: The Quran, Hayat e Tayiba, Qalb-e Salim (spiritual health), Health, Healthy Society

[Downloaded from jms.thums.ac.ir on 2024-03-29]